

Yokluğun Yüceltilmesi ve Kendiliğin Nesneleşmesi Üzerine Bir Tartışma: “Adem Kasidesi”

A Discussion on the Glorification of
Absence and the Objectification of the Self:
“Adem Kasidesi”

Birsel Sağıroğlu*

Öz

Bu çalışmada, Jean Paul Sartre (1905-1980)’ın *Varlık ve Hiçlik* başlıklı çalışmasından hareketle şiir öznesinin “yokluk”la ilişkisini varoluşsal bağlamda çözümlemeye çalıştım. “Adem Kasidesi”ndeki yokluk fikrini açığa çıkarmada kavram analizi yöntemini kullanarak Sartre’ın “yabancılaşma”, “kendinde varlık”, “kendi için varlık” ve “başkası için varlık” kavramlarından yararlandım. Kavram şiirde, öznenin dış gerçeklikle bağının zayıflaması sonucunda iki farklı şekilde ortaya çıkar. Çalışmanın tezi, kavramın şiirde “kendiliğin nesneleşmesi”nden çok “yücelt-

Geliş Tarihi (Received): 6.10.2022 - Kabul Tarihi (Accepted): 02-07-2023

* Dr. Öğr. Üyesi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dr. Instructor Member of. Osmaniye Korkut Ata University Department of Turkish Language and Literature . birselsagioglu@osmaniye.edu.tr. ORCID ID 0000-0001-6428-7686

me” şeklinde kullanıldığını ortaya koymaktır. Kendiliğın nesneleşmesinden kasıt, öznenin toplumsal alanla bağının kopmasıdır. Ne var ki şiirde özne, dış gerçeklikten bütünüyle kopmaz, kamusal alanı dışlar ve onu hiçlikle tehdit eder. Kavram yüceltilerek varlığı rahatsız eder. Şiir öznesi dış dünyaya yabancıdır, parçalı da olsa yeni bir “ben” inşa eder. Özne kendisini yerleşik bilincin dışında bir kavramla dolayısıyla yoklukla konumlandırır. Bunun sonucunda da yabancılaşmayı başlatır. Ego (kendi-için-varlık), Sartre’a göre ilksel ve doğal olan varlığın (kendinde varlığın) dışında yer alan kültürel özneyi tanımlar. Yabancılaşma kişinin kültürel özneyi fark etmesinin ve reddetmesinin bir sonucudur. Şiirde özne, ilk olarak kamusal alanın dışına çıktığı için yabancılaşır. Sonrasında yokluğu yücelterek dış gerçekliği yabancılaştırır. Böylece varlık-yokluk ilişkisi, yerleşik algıda olduğu gibi birbirini tamamlamaz, yokluk varlığı belirleyen yüceltici bir değer olarak yeniden özneleşme sürecine katkı sağlar. Öznenin eksiklik-arzu-bütünlük ilişkisi, sorunlu bir ilişkidir ve şiirde özne, bu bütünlüğü yoklukla yakalamaya çalışır. Sürekli olarak yoklukla tehdit etme isteği, hiç bitmeyecek özneleşme sürecine işaret eder. Yokluk şiirde özneyi iyileştiren semptom ya da artı değerdir, “kendi için varlık”ın yanılmalı bir bütünlük kurmasını sağlayan olasılıklardan biri olarak yanılmalı da olsa bütünlüklü bir özne görüntüsü verir.

Anahtar sözcükler: “Adem Kasidesi”, yokluk, yabancılaşma, kendi için varlık, Jean Paul Sartre

Abstract

In this study, I tried to analyze the subject of poetry’s relationship with “absence” through Jean Paul Sartre’s (1905-80) work titled *Being and Nothingness*. I utilized the concept analysis method to uncover the idea of nothingness in the “Adem Kasidesi” using Sartre’s concepts of “alienation,” “being-in-itself,” “being-for-itself,” and “being-for-others.” Absence appears in the poetry in two different ways, resulting from the weakening of the subject’s bond with external reality. This study asserts that absence appears in poetry as “glorification” rather than “objectification of the self.” The latter means the disengagement of the subject from the social sphere. However, the subject does not entirely disconnect from external reality in the poetry but ignores the public sphere and threatens it with absence. Absence is exalted and disturbs the existence. The subject in the poetry is alien to the external world. It constructs a new “self,” albeit fragmented. The subject in the poetry positions itself, with a concept outside of the established consciousness, therefore, as nothingness. Consequently, the subject initiates alienation. According to Sartre, the Ego (being-for-itself) defines the cultural subject that is outside the primordial and natural being (being-in-itself). Alienation results from one’s recognition and rejection of the cultural subject. The subject of poetry becomes alienated initially as it exits the public sphere. Afterward, glorifying absence alienates external reality. Therefore, the presence-absence relationship does not complement each other, as in common sense. Absence contributes to the re-subjectivation process as a glorifying value that determines presence. The subject’s lack-desire-completeness relationship is problematic, and in poetry, the subject seeks completeness with absence. The desire to constantly threaten with absence indicates a continuous

process of subjectivation. Absence in poetry is a symptom healing the subject or an additional value. Absence is a possibility for constructing a unified “being-for-itself,” giving the impression of a complete subject, though illusion.

Keywords: “Adem Kasidesi” absence, alienation, beingforoneself, Jean Paul Sartre

Extended summary

The aim and method of the work

The aim of this study is to reveal the poetic subject’s way of revealing his own existence with Sartrean concepts and to interpret the text with these concepts. The study does not suggest that the eulogy has an organic integrity like a modern poem or that the poet consciously uses these concepts in poetry. The aim is to handle/examine the text from a different perspective, to discuss the existential process of the subject of poetry on a Sartrean basis, and to reach some inclusive conclusions at this point.

The problem of the work

The subject in the poetry realizes its existence by “nihilating” the public sphere and itself. In Sartrean understanding, this attitude is part of the process of self-realization. In this way, the subject gets rid of “being whatever he is”, becomes free and goes beyond his limits. In “Adem Kasidesi”, the subject of poetry threatens the external reality with nothingness and presents a new meaning for his own existence: Completing himself with nothingness. Therefore, “nothingness” in the eulogy does not mean that the subject in the poem severs its bond with the social sphere (objectification of the self), the subject in the poem builds a new “me”, albeit fragmentarily, by glorifying the “nothingness”. The subject in the poetry creates a new space of freedom for himself. With close reading, the meaning of the idea of nothingness in poetry has been problematized by starting from the sources of consciousness that Sartre classifies as “being in oneself”, “being for oneself” and “being for someone else”, and it has been tried to reach inclusive ideas about it.

Findings and result

The basis of Sartre’s philosophy is human existence. He aims to clarify the concepts of subject-consciousness, subject-freedom, subject-otherness in his theory, which reveals how the thrown/thrown subject realizes himself. According to him, the subject becomes aware of his own abandonment by coming into the world. The thing that provides this awareness is “consciousness”. Consciousness contributes to the completion of the “deficiencies” of the subject by participating in the process of making sense of the external world. Therefore, the subject, who desires to reach a wholeness, is incomplete and seeks ways to make up for his nothingness/deficiency.

The subject of the eulogy gives a philosophical meaning to the concept of non-existence and opposes it to “existence”. For this reason, the mood of the poetic subject has been examined by using the concepts of “alienation”, “being for itself” and “being in itself”. The subject of poetry glorifies “absence” and takes refuge in it in order to maintain its existence. First, the subject glorifies “non-existence” by opposing existence and non-existence. As the poem progresses, it identifies “absence” with inner distress and constructs “self” through the concept. At the end of the poem, he takes the concept to an aesthetic dimension by making use of the word games and patterns in the tradition. The concept has been interpreted as “exaltation” rather than the meaning of extinction/death, and it has been determined that the subject in the poem threatens it with “nothingness” instead of breaking away from the social structure completely.

In poetry, the concept turns into a symptom that disturbs / negates external reality by being exalted. In this thought of absence, which is not encountered in the tradition, a subject alienated from the public sphere and its fragmented consciousness are revealed. As the subject is describing itself with “absence”, it initiates alienation. In poetry, “being-for-self” positions in “being for another”, in other words, “other” is an illusory representation of “being-in-itself” that defines the integral subject. However, the alienation of the subject appears in two ways in poetry. While “absence” is a universal value until the 1st-33rd couplet of the eulogy, it is personalized and expresses a pessimistic mood of the subject in the 34th-52nd couplets. In the 53rd - 69th couplets of the eulogy, the concept is exalted through word plays again. In these expressions and representations, a new cultural subject that threatens the public sphere and the entity with “absence” and a new “other” stands out. The subject of poetry, alienated from the public sphere, carries the concept to a different dimension as both a universal and an aesthetic value. At the same time, absence is the consistency the subject escaping reality creates for itself or absolute interpretation. Because of this, the subject establishes the framework that enables living as something coherent and meaningful. Therefore, absence has stood out as a symptom or surplus value that heals the subject in poetry and has turned into one of the possibilities that enables “being for itself” to establish an illusory unity.

Giriş

Sartre felsefesinin temel dayanağı insanın varoluşudur. O, dünyaya fırlatılmış/atılmış öznenin kendini ne şekilde gerçekleştirdiği üzerine ortaya koyduğu teorisinde özne-bilinç, özne-özgürlük, özne-ötekilik kavramlarına açıklık kazandırmayı hedefler. Sartre’da her şeyin belirleyicisi konumunda olan şey “bilinç”tir. İnsan bilinci sayesinde seçme özgürlüğüne sahiptir. Seçme özgürlüğü aynı zamanda yönelimseldir ve bu yönelimsellikle özne, kendisi için yeni özgürlükler yaratır.

Özne, dünyaya gelerek kendi terk edilmişliğinin farkına varır. Bu farkındalığı sağlayan şey ise “bilinç”tir. Bilinç, dış dünyayı anlamlandırma sürecine katılarak öznenin kendisindeki “eksiklik”leri tamamlamasına katkı sağlar. Dolayısıyla bir bütünlüğe ulaşma arzusu içinde olan özne eksiktir. Ancak bu eksiklikleri kendi seçimleri/kararları ile giderebildiği için de özgürdür.

Başka bir ifadeyle eksikliğini giderme çabası sayesinde özgürleşir. Özgür fakat eksiklikle temelli bilince sahip bir varlık olarak özne, hiçliğini/eksiklikđini gidermenin yollarını arar.

Bu çalışmanın amacı, şiir öznesinin kendi varoluşunu ortaya koyma biçimini Sartreci kavramlarla ortaya koymak, bu kavramlarla metni yorumlamaktır. Çalışma, kasidenin modern bir şiir gibi organik bir bütünlüğe sahip olduğunu ya da şairin bu kavramları bilinçli bir şekilde şiirde kullandığını ileri sürmez. Amaç metni farklı bir bakış açısıyla ele almak/irdelemek, şiir öznesinin varoluşsal sürecini Sartreci bir zeminde tartışmak ve bu noktada bazı kapsayıcı sonuçlara ulaşmaktır. Yakın okumayla kasidenin Sartre'ın "kendinde varlık", "kendi için varlık" ve "başkası için varlık" olarak sınıflandırdığı bilincin kaynaklarından yola çıkılarak yorumlanabileceği tespit edilmiştir. Şiir öznesi varoluşunu, kamusal alanı ve kendisini "hiçleştirerek" gerçekleştirir. Sartreci anlayışta bu tavır, kendini gerçekleştirme sürecinin bir parçasıdır. Özne bu sayede "ne ise o olmak"tan kurtulur, özgürleşir ve sınırlarının ötesine geçer. Dolayısıyla "Adem Kasidesi"nin öznesi dış gerçekliği hiçlikle tehdit ederek kendi varoluşu için yeni bir anlam ortaya koyar: Hiçlikle/yoklukla kendini tamamlama.

Bu bağlamda şairin yaşadığı dönemin ve etkilerinin bu varoluşsal sürecin arka planını aydınlattığı söylenebilir. Çünkü bu metni yorumlamada, dönemin sosyo-kültürel arka planı da yakın/iç okuma kadar önem taşır. Moretti'nin belirttiği gibi metin merkezli okuma ile toplumsal arka planın bir arada düşünülmesi daha kapsamlı bir eleştiriyi yöntemi olarak metne bütüncül bakmayı sağlayacaktır (2005: 17-19). Edebî eserdeki işleyişi açığa çıkarmak için metinle ilgili her ayrıntının etkisi dikkate alınmalıdır. Böylece araştırma nesnellik iddiası taşıyabilir (Bourdieu, 2006: 50-55).

Bu açıdan bakıldığında şiir, devir olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun ümitsizliğe düştüğü bir devirde yazılmıştır. Kasidede bu ümitsiz devrin etkisi gözlemlenebilir (Kaplan, 2015: 23). Yaşadığı sürgünler nedeniyle çok acı ve yalnızlık çektiği bilinen Âkif Paşa'nın ölmeyi isteyecek kadar büyük bir boşluğa kapıldığı ileri sürülür (Uçman, 1998: 180). Salim Pilav'ın vurguladığı gibi sürgün hayatı, yalnızlığı ve ölme isteği "AdemKasidesi"nin ortaya çıkmasına neden olur. Kaside, Batı medeniyeti karşısında Osmanlı aydınının içine düştüğü bunalımı gözler önüne sermesi bakımından önemli kabul edilir. Ayrıca şiirdeki yokluk fikri gelenekten, tasavvuf inancından farklıdır. Tasavvuf inancında Allah'ın varlığında yok olma fikriyle sonsuzluğa ulaşılır. Şiirde "yokluk"a övgü İslami gelenek için yeni bir fikirdir (2002: 13-14). Dolayısıyla Âkif Paşa (1787-1845), "Adem Kasidesi"yle biçim olarak değil fakat içerik olarak geleneğin dışına çıkar. Gelenekte kaside, daha çok padişahların ya da din büyüklerinin övüldüğü şiir türüdür. Ne var ki Âkif Paşa, "Adem Kasidesi"nde önemli bir şahsı değil "yokluk" kavramını överek metni hem içerik olarak hem de içeriğin ele alınışı bakımından klasik şiirden farklılaştırır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da belirttiği gibi "Klasik devirlerde, ne böyle bir mefhum tek başına şiir mevzuu alınır, ne de ferdî bir ruh darlığı bu kadar kuvvetle ön plana geçerdi" (1997: 96). O, 19. yüzyılın başında, değerlere bağlılık noktasında kesin çizgilerden sıyrılarak "huzursuz" bir bireye dönüşür. Bu nedenle daha öncekilerin eserlerinde yer alan birçok mesele, onda açıklık kazanmış, yeni bir edebiyat ortaya çıkmıştır (Tanpınar, 1997: 92). Altmış dokuz beyitlik bu kaside, bu nedenle bunalım çağının manzumesi kabul edilmiştir (Kolcu, 2008: 13).

Daha önceki çalışmalara bakıldığında şiirin daha çok Âkif Paşa'nın biyografisi dikkate alınarak incelendiği, şahsiyet ve eser ilişkisi üzerine birtakım fikirler öne sürüldüğü tespit edilmiştir. Mehmet Kaplan *Şiir Tahlilleri*'nde kasideyi psikolojik, metafizik ve estetik açıdan ele alır. Âkif Paşa'nın biyografisinden yola çıkarak yokluk fikrini onun psikolojisine bağlar (2015: 23-25). Tanpınar kasideyi hem şair için hem dönem için önemli bir psikolojik vesika olarak tanımlar (1997: 96). Ali İhsan Kolcu ise Heidegger'in teorisi doğrultusunda "yokluk" kavramının felsefi yanını sorgular (2008: 6). Bu temel çalışmalar dışında dönemin değerler sistemini aydınlatan ya da Âkif Paşa'nın başka eserleriyle ilgili çalışmalarla da karşılaşmak mümkündür.¹

Makalede ise şiirdeki "yokluk" kavramı Sartre'dan yola çıkılarak sorunsallaştırılmıştır. Buna göre öznenin yoklukla ilişkisi için hangi kapsayıcı sonuca ulaşılabilir? Yokluktan kasıt, hayattan vazgeçmek, ölümü seçmek midir yoksa yokluk öznenin kendi varoluşunu korumak için başvurduğu savunma şekillerinden biri midir? Şiire bakıldığında özne, yokluk kavramına felsefi bir anlam yükleyerek "varlık"ın karşısına koyar. Dolayısıyla varoluşunu sürdürmek için "yokluk"u yüceltir, ona sığınır. İlk olarak özne, varlıkla yokluğu karşı karşıya getirerek "yokluk"u yüceltir. Şiir ilerledikçe "yokluk"u iç sıkıntılılarıyla özdeşleştirerek kavram aracılığıyla "kendilik" inşa eder. Şiirin sonlarında ise gelenekteki söz oyunlarından, kalıplardan yararlanarak kavramı estetik bir boyuta taşır. Alt başlıklarda söz konusu çıkarımlar şiirden yararlanılarak sorunsallaştırılmış, şiir öznesinin ruh hâli "yabancılaşma", "kendi için varlık" ve "kendinde varlık" kavramlarından yararlanılarak irdelenmiştir.

Öznenin yabancılaşması

Sartre özne olma sürecini üç kısımda ele alır. Bunlardan ilki "kendinde-varlık" dönemidir ve bu dönem bütünlüklü, dış dünyayla karşılaşmamış özneyi imler. Öteki'yle karşılaştıktan sonra özne kendi eksikliğini fark eder, kendini inşa süreci egonun (kendi için varlık) kendi sınırlarını keşfetmesiyle başlar. Kendi için varlık öteki bir bilinci (başkası için varlık) fark ederek kendi sınırlarını belirler. Varlık teorisi bu üç görünüm dikkate alınarak oluşturulur. Kendi varlığını olumsuzlayarak bütünlüklü bir görünüm kazanma çabası, bu üçlü diyalektik yapıyı ortaya çıkarır (Kojève, 1995: 116):

Kendinde varlık: Özdeşlik, tez, verilmiş varlık, doğa

Kendi için varlık (ego): Olumsuzluk, antitez, eylem, insan

Başkası için varlık: Bütünsellik, sentez, eser, tarih, hareket

Sartre bu üçlü sınıflandırmayı dikkate alarak kuramını oluşturur. Sartre'ın vurguladığı gibi "Bilinç, kendi varlığı içinde varlığı kendisi için soru olan ve de bu varlık kendinden başka bir varlığı kendisi için soru olan ve de bu varlık kendinden başka bir varlığı kapsadığı ölçüde soru olan bir varlıktır" (2009: 39). Özne, ötekinde hayat bulan nesneleşen bir figürdür. Öznenin bu nedenle özerkliği mümkün değildir. Varlığını öteki belirler. (Sartre, 2017: 339-343). Bu nedenle kişi, dış dünya yasalarına entegre olduğu sürece kabul görür.

Kişinin sağlıklı bir birey olabilmesi de çevresine ve kendisine olan yabancılaşmayı aşmasıyla ilgilidir. Yabancılaşmanın ortadan kalkması için toplumun ortak yasalarının

bireyler tarafından içselleştirilmesi gerekmektedir (İzmir, 2019: 190). Dış gerçekliği kendisi için anlamlı kılarısa bütünlüklü özneye dönüşür. Sartre’da özne, bütünlüklü yapıya toplumsal normlarla uzlaştığında kavuşur. Hâlbuki şiirde özne ile dış gerçeklik arasında bir uyumdan söz edilemez. Şiir yokluk kavramını geleneğin dışına çıkararak yorumladığı için sarsıcıdır. Bu nedenle kültürel alanla özne arasında bir “yarık”ın oluştuğu ve öznenin yabancılaştığı söylenebilir. Şiirde Tanpınar’ın deyiimiyle “İnsan tali’ine karşı o zamana kadar görülmeyen bir isyan vardır” (1997: 95).

“Adem Kasidesi”nde şiirin “ben”i bir nesne olarak düşünöldüğünde gerçeklik-ben ayrımı/yabancılaşması ve öznenin bu isyanı daha doğru anlaşılacaktır. Zizek’in ifadesiyle özne yeni bir bedene kavuşmuştur ve yeni bir özneleşme sürecinden geçer (2022: 42). Özneleşme sürecinde kişi, aynı zamanda bir başkasının/ötekinin nesnesidir. Özne, Sartre’a göre kendi varoluşunu başkalarının gözüyle anlamlandırdığı için nesne konumundadır. Hayata atılmışlıkla birlikte kendi varoluş sürecini hep başkasıyla tamamlamaya çalışır. Şiirde ise bu “başkası” hiçliktir ve öznenin kavramı kendi varoluşunu sürdürmek için anlamlandırdığı ve bu yolla kendini yabancılaştırdığı söylenebilir. Dolayısıyla kendini yabancılaştıran özne için yüceltilen değer başka bir ifadeyle kendini savunma şekli “yokluk”tur ve yokluğun şiirde iki şekilde ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Kasidenin 1-33. beyitlerine kadar “yokluk” evrensel bir değer olarak ele alınır, 34-52. beyitlerinde kişiselleştirilereköznenin karamsar ruh hâlini ifade eder. Kasidenin 53-69. beyitlerinde ise kavram gelenekte olduğu gibi söz oyunları ile estetik bir değer kazanır. Her beyit yabancılaşmış ve buna çözüm arayan “ben”in manifestosu olarak okunabilir. Bu nedenle şiirde araştırmayı en iyi şekilde destekleyebilecek beyitler seçilmiştir. Kasidenin ilk beyitlerinde özne dış gerçeklikteki aksaklığı/boşluğu teşhir ederek kamusal alanı hiçlikle tehdit eder ve hiçliği yüceltir. Şiir şöyle başlar:

Cân verir âdeme endişe-i sahbâ-yı adem^{2,3}
Cevher-i can mı aceb cevher-i minâ-yı adem

Çeşm-i imân ile baktıkça vücûd-i ademe
Sahn-i cennet görünür âdeme sahrâ-yı adem

Galat ettim ne reva cennete teşbih etmek
Başkadır nimet-i asayışı-i me’vâ-yı adem

Tutalım anda da olmuş ni’âm-ı gûnâgûn
Öyle muhtac-ı tenavül müdür âlâ-yı adem

Özne, ilk beyitte yokluk düşüncesinin bile insana can verdiğini, yokluğun insanın özü olduğunu ileri sürer. Şiirin devamında yokluğa dikkatle bakıldığında onun cennete benzediğini, hatta cennete benzetmekle hata ettiğini, onun huzur veren nimetlerinin cennetle kıyaslanamayacak kadar eşsiz olduğunu söyler. Ayrıca yokluk ülkesinde de nimetler çeşit çeşittir fakat yokluk, büyüklüğü nedeniyle bu nimetlere muhtaç değildir.

Yerleşik algıda insan, mutlak gücün bir yansıması kabul edilir. Ne var ki şiir, bu metafizik boyutu göz ardı ederek toplumsal değerlerin karşısına “yokluk”u koyar. Bunun sonucunda

da “ben”, yabancılaşarak toplumla uzlaşmış özne olma ayrıcalığından uzaklaşır. Şiirin “ben”i dış gerçekliğin nesnesi olarak kabul görmek yerine içinde yaşadığı değerler sistemini askıya alan, toplumun arzusundan uzaklaşan ve aykırılaşan “ben”e dönüşür. “Ben” topluma entegre olduğunda bir “arzu nesnesi”ne dönüşür. Kasidede ise yokluğun nesnesine dönüşen “ben”, yerleşik algıya yabancılaşarak kendisini yokluğun nesnesi olarak tanımlar. Kasidenin 34. beyitinde ise yokluğun nesnesi konumundaki özne, daha önceki beyitlerde dile getirdiği, varlıktan nefret duygusunun evrensel yasalarından uzaklaşır, kendi “ben”ini ön plana çıkarır: “Ber-murad olmayacak ben yere geçsin âlem/ Necm ü mihr ü mehi olsun eseri pâ-yı adem”⁴

Burada, kendi istekleri yerine gelmediğinde bütün evrenin yok olmasını dileyen bir “ben” vardır. Mademki ben muradıma eremeyeceğim, dünya yerin dibine geçsin diyen özne, her şeyin yokluğun ayağının altında yok olmasını ister. Tanpınar’a göre “[...] ferdî mes’elelerin bu tarzda bir nevi felsefî azâba yol açacak kadar plan değiştirmesi, eski edebiyatımızda ilk defa görülen bir vâkıadır.” (1997: 98). Ferdin bu isyanı felsefi açıdan şöyle açıklar: “[E]đer toplum özneye sunulan saygın konuma öznenin istek duymasına dönüşebilirse, özne “ben” nesnesine yabancılaşmasını aşacak biçimde “ben” nesnesini içselleştirebilir” (Sartre, 2019: 192). Hâlbuki şiirin “ben”i dış gerçekliğin kayıtsızlığı karşısında her şeyin yok olmasını ister, “yokluk”u kişiselleştirir. Özne bu dünyada mutlu değildir. Bu “ben” merkezli tavrın ise dönemin sosyal yapının bozulmasıyla ortaya çıktığı düşünülür. Kolektif bilincin kaybıyla kişi kendi ben’ine yönelir, mutlu olamadığı sosyal düzene isyan eder (Kolcu, 2001: 84). Varoluşçu bakış açısında bilinç hiçlikten öncedir ve kendini varlıktan devşirir (Sartre, 2009: 37). Dolayısıyla hiçbir varlık “boşluk” olarak var olamayacak, bunu hissettiği noktada kendini var etme yollarını arayacak, boşluktan uzaklaşmak için yeni yollar deneyecektir. Şiir öznesi de bir “yokluk”a tutunarak hiçlikten arınmaya çalışır. Yokluk vurgusu bu nedenle özne için yeni bir ideal kimlik olarak değerlendirilebilir. Bu ideal kimliği şöyle ifade eder:

Ben o bizâr-ı vücûdum ki dil-i gam-zedeme⁵
Üns-i mavtın görünür vahşet-i sahrâ-yı adem

Şafak-ı subh-ı bekâdır nazarımda gûya
Mevce-i bahr-ı siyâh-ı şeb-i yeldâ-yı adem

Dil-harâbım ben o hey’ette ki nispetle bana
Beyt-i ma’mûr olur hâne-i bicâ-yı adem

Görüldüğü gibi ilk beyitte yokluk çölu ona yuva sıcaklığı verir. Burada özne, varlığın dayanılmaz acısından bıktığını, ıstırabını dindirecek tek yer olarak yokluğa işaret eder. Diğer beyitlerde yokluk denizinin dalgaları ebedî şafağı ya da kırık gönlü için mamur bir yuvayı temsil eder. Özne yokluğu kendi kurtuluşu olarak görür ve varlığın verdiği acıdan kurtulmak ister. Sartre’ın vurguladığı gibi kültürel özne dış gerçeklik tarafından birçok defa hiçlikle tehdit edilebilir. Kişinin kendisini toplumda konumlandırmasının bir yolu da hiçlikle karşılaşması ve kendini başka bir şekilde sürekli olarak var etmesi anlamına gelmektedir (2009: 140). Ben bu nedenle sürekli olarak değişen/dönüşen bir nesnedir. Değişim başkasının varlığını başka bir ifadeyle başka bir bilinci zorunlu hâle getirir. Boşluktan kurtulmanın tek

yolu budur. Şiir öznesi ise ironik bir biçimde boşluktan kurtuluŐ için yine ‘‘yokluk’’a yönelir, kendisi için yeni ve deđiŐmez sınırlar belirler:

Bı-vucūdum o kadar ben ki aransak ikimiz,
Ben bulunmam bulunur belki msemmā-yı adem

Hayretim çarha skn-āver-i tab’-ı ta’til,
VahŐetim bāis-i peydā-yi-i sevdā-yı adem’’⁶

İki beyitte de yokluğun bilincinde olan ve onunla bütünleŐen özne dikkat çeker. İlk dizede kendini yoklukla eŐ tutan özne, ikincisinde yokluğa sığınma nedenini ifade eder: Yalnızlık. Çünkü varoluşu anlayışta özne ‘‘eksik’’le çevrilidir. Şiir öznesi de dış gerçeklikten koparak yoklukla bu ‘‘eksik’’liğini tamamlamaya çalışır. Kojēve’e göre özne bu yaklaŐımıyla var olanı yok etmek buna karşılık var olmayanı yaratmak anlamına gelen ‘‘hileyici hiçlik’’e vurgu yapar (2009: 168). Şiir öznesi de paradoksal bir biçimde kendi varlığını yokluğun peşine düŐerek yakalamaya çalışır. Bunu iki Şekilde yapar. İlk olarak onu sınırlandıran dış gerçekliği olumsuzlar: ‘‘Ne gam u gussa ne renc  elem  bım  md, Olsa Őāyeste cihan cān ile cyā-yı adem/ Herkese bār-ı belā kendisinin varlığıdır, Gam u ālāmdan āzāde berāyā-yı adem’’⁷

İlk beyite göre yokluk ülkesinde gam, keder, korku ya da sıkıntı yoktur, bu nedenle dünya yokluğu arasa yeridir. İkinci beyitte, varlık ‘‘bela yükü’’dr, yokluk gam ve kederden azat eder. Sonrasında zne kendi sınırlarının, sıkıntılarının farkına vararak yokluğa yönelir. AŞağıdaki beyitlerde zneninvarlığı yoklukla özdeŐtir diğer bir ifadeyle özne yaŐama ıŐtırabı içinde yokluğu arzular: ‘‘yle dil-tengı-i hestı ile rencrum kim, Hn olur nālelerimden dil-i ferdā-yı adem’’⁸

Varoluşu algıda, öznenin tamlık hissine ulaŐtıđı kendinde varlık dönemine dönmesi mümkün değildir. Daha önce de belirtildiği gibi bu dönem öznenin sınırlanmadığı doğal ve bütünlüklü dönemi kapsar. Sonrasında kültürel özneye dönüŐerek kendini toplumsal normlarla sınırlandırır. Bu nedenle Şiir öznesinin yukarıdaki beyitte yaşadığı gönül darlığı, yaŐama azabı ve yokluğu arzulanması kültürel özne olmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Kendinde varlık, dış gerçekliği bilmediği için kendini bütünlüğün içinde gibi algılar. Kendisini kısıtlayan bir etki altında kalmadığı için de birey ya da özne olamaz. Onu sınırlandıran toplum olmadıkça özne özgürlük kavramlarını geliŐtirmeyecek, varlığını olumsuzlama gereksinimi duymayacak ve eksiksiz bir varlık durumuna getirme gereksinimi duymayacaktır (İzmir, 2019: 199). Kasidede ise özne, yeni bir kendilik duygusu ortaya koyar. Varlığı hiçlikle tehdit ederek başkası için varlık alanını bir kavram aracılığıyla inşa eder. Şiir öznesi dış gerçeklikte yaşadığı hayal kırıklığını ‘‘bir başka olarak’’ yani ‘‘yokluk’’ olarak deneyimler ve bunu itiraf eder:

Ye’sim ol mertebe kim sret-i mmdimdir⁹
Māverā-yı felek-i mahv-ı heylā-yı adem

Mahv-ı hāk-i reh-i ŐāhenŐeh-i kevneynim ben
Ne tevellā-yıvucūd  ne teberrā-yı adem

Buna tákát mı gelir yâ buna can mı dayanır
Međer imdád ede hestî-i dih-i eczâ-yı adem

İlk beyitte öznenin tek ümidi yokluktur, varlık yerine yokluğa sığınır. Gücünün yetmediği yerde yokluktan yardım istemektedir. Çünkü artık tahammül edecek durumda değildir. Sartre'a göre varoluş, her durumda edilginliğin ötesinde konumlanmaktadır: “[...] her şey yeni bir nesneye doğru görünmez ve donmuş bir kaçışla kat edilir” (2009: 347). Dolayısıyla yaşamdaki boşluk sürekli olarak doldurulması gereken sonsuz olasılıkları içermektedir. Şiir öznesi ilk olarak toplumla bütünleşerek sonrasında toplumun paradigmasını hiçe sayarak kendisi için bir özgürlük alanı kurar. Öznenin sürekli olarak başkalarına göre konumlanan sahte özgürlükler yarattığı sonucuna varılabilir. Bu dizelerde de çaresiz olduğu için yokluktan yardım istediği fark edilir. Kendisi için özgürlük alanı yaratır.

Bu nedenle şiir öznesinin çabası hiç olmak değil, kendisi için yeni bir rol belirlemektir. O, “yokluk”la organik bütünlüğünü koruma çabası içindedir. Çünkü özne Öteki'nin başka bir ifadeyle yokluğun alanına girer girmez bir seçim yapmış olur ve bu seçim nedeniyle hiç olarak kalması mümkün değildir.

Bütünlüklü yapısından uzaklaştığı için kendini kusurlu bir varlık olarak algılayan özne, kusursuz varlığı kendisinin dışında bir varlık olarak kurgulayacaktır. Eksik olduğu şey “değer” olarak adlandırdığı şeydir (İzmir, 2019: 202). Özne başka bir şeyin bilincidir dolayısıyla “başkası için varlıkta” taşınarak doğar. Sartre'ın belirttiği gibi “Maruz kalınan bir eksiklik olmalıdır: kendi kendisinin ‘-sızlığı’ olmalıdır. Arzu, varlık eksikliğidir, arzuladığı varlık en içsel varlığında ona musallat olur. Böylece arzu, insan-gerçekliğinin varlığında, eksikliğin varlığına tanıklık eder (2009: 150). Şiir öznesi de dış dünyada umduğunu bulamadığı, kendi bütünlüğünü korumak, eksikliğini gidermek için “yokluk”u seçer. Acı çektiğini itiraf eden özne bundan kurtulma yollarından birini tercih eder: “Namevcut varlık, kendinde-varlıkta donmuş bir kendi için olarak, kendi için varlığa sürekli olarak musallat olur” (Sartre, 2009: 153). Burada mevcut olmayan şey bütünlüklü öznedir, çünkü özne bu tamamlanmışlık hissine hiçbir zaman ulaşamayacaktır. Bununla birlikte bu bütünlüğü her zaman arzulayacak kendi için varlıkta (egoda) buna ulaşma çabası içine girecektir. Doğal ve ilksel bütünlük fikri de özneyi sürekli olarak rahatsız edecektir. Ego eksikliğini giderdiği yanlığısıyla geçici olarak “kendinde varlık”a dönüşecek, yeni bir arzuyla da yeniden dağılacaktır.

Şiire bakıldığında eksiklik-arzu-yanılısamalı bütünlük devinimi gözlemlenebilir. İki tane “ben” vardır: Varlığa ait ben, yokluğa ait ben. Özne birini ön plana çıkararak diğeri üstünde üstünlük kurmaya çalışır, bu yolla kendini sağaltır. Aşağıdaki dizelerde de olduğu gibi şiir öznesine göre bilginler varlığı yoklukla ispat ederken kendisi varlıkla yokluğu inşa etmiştir ve rahat istiyorsan yokluğu istemelisin, yokluk gibi bir bilmece varlıkta gizlidir:

Var ise andadır ancak yoğise yoktur yok
Râhat istersen eğer eyle temennâ-yı adem

Yok dedikçe var olur yok mu garâbet bunda¹⁰
Nâm-ı hestî mi nedir hall-i muammâ-yı adem

Ârifân yokluk ile etmede isbât-ı vücûd
Ben ise varlık ile eyledim inşâ-yı adem

Kaplan'a göre varlığın yokluktan ibaret olduğu inancı tasavvufta da vardır. Yokluğu varlığı ile aşan insan Tanrı'ya ulaşır. Ne var ki kaside boyunca Tanrı ile değil, ıstırap verici varlık ve kurtarıcı yokluk karşılaştırılır. Kasideyi öncekilerden ayıran şey, Tanrı üzerinde değil, yokluk üzerinde ısrar etmesidir (2015: 27). Şekil olarak klasik şiire benzemekle birlikte öznenin Allah'a, din büyüklerine ve devlet adamlarına sığınmak yerine hiçliğe sığınması, onu geleneksel dinî-tasavvufi dünya görüşünün dışına çıkarır (Tanpınar, 1997: 106). Hâlbuki şiirin son beyitinde yeni bir varoluş sorunsalı açığa çıkar. Ariflerin varlığın ispatını yoklukla yapmalarına karşı çıkar. Özne varlıktan hareketle yokluğu yeniden yaratır. Yeniden yaratma, kendi için varlığın sürekli olarak kaybolması sorunu olarak tanımlanır: "Sisifos'un trajedisi gibi kendi için varlık, sürekli olarak bir şey olmak için kendisinin ötesine geçmeye çabalamak zorunda kalacak ama her seferinde yeniden en başa dönerek yaşayacaktır (İzmir,2019: 215).

1. Kendi için varlığın gölgesi: Kendinde varlık

Kendinde varlık bir var olmayandır. Sarte'a göre varlığı belirleyen dolayısıyla özneyi belirleyen de bu var olmayandır (2009: 149). Herkes bütünlüklü bir özne görünümü için bu var olmayanın eksikliğiyle kendi için net tanımları olan bir kimlik arayışını ister. İstemek, sonrasında tamlık hissine ulaşmak aynı anda kişiyi hem nesneleştirir hem de varlığına kesinlik kazandırır. Şiire bakıldığında özne yokluğa sığındığı için nesneleşme güçlüğu çekmemektedir. Ne var ki kavramın kendisi, öznenin "kendi için varlık" olabilmesinde/nesneleşmesinde içerik olarak güçlükler barındırır. Şöyle ki gelenekte vahdet-i vücud için bir diyalektik unsur olan "yokluk", yerleşik değer sistemlerini, bunları temsil eden kişileri reddeden bir unsura dönüşür:

Mîm-i imkânını mahv eylese molla evvel¹¹
Yoksa nefy etmese de âhıridir lâ-yı adem

Şeyhe bak ketm-i ademden takrîr eyler
Bilmez ammâ ki nedir ma'ni-i ihfâ-yı adem

Yok yere zâhid urur da'vi-i hestîden dem
Yakasını tutmuş iken pençe-i kübrâ-yı adem

Bu beyitlerde özne, dini temsilciliğini yapan mollanın yokluk muammasını çözecek etkinlikte olmadığını ileri sürer. Ona göre molla bunu çözmek istiyorsa işe isminin sonundaki kelime anlamı yok olan "lâ"yı kaldırmakla dolayısıyla yokluktan kurtulmakla başlamalıdır. Yokluğun hükmü altındaki mollanın bunu çözmesi beklenemez. Benzer şekilde ikinci beyitte şiir öznesi, şeyhin yokluğun gizli oluşundaki sırrı bilmediğini ve son beyitte yokluğun büyük pençesi yakasından tutmuş iken zâhidin (sofunun) boş yere varlık davası güttüğünü söyler. Çünkü yokluk ölümle eşdeğerdedir ve ölüm insanın yakasına yapışmışken sofu boş yere varlık davasının peşine düşer. Dolayısıyla özne varlıktan yokluğa gitme düşüncesi yerine varlığı doğrudan doğruya reddeder. Özne Slavoj Zizek'in deyimiyle "semptom"a sığınır.

Özne gerçeklikle arasındaki boşluğu, eksikliği başka bir şeyle maskeler, semptom öznenin dış dünyayla tutarlılığına katkı sağlayan anlamlandırıcıdır. Böylece özne delirmekten kaçır, “hiçbir şey”i değil “bir şey”i seçmiş olur (2019: 90). “Bir şey”de geçmişten kopmaya çalışan gelecek zaman vurgusu vardır. Kendi için varlık bu doğrultuda şu anki konumundan uzaklaşarak yeni bir “olgusal zorunluluk”a yönelir. Bu nedenle kendi için varlık geçmiş olmadan varoluşunu tamamlayamaz (Sartre, 2009: 186).

İzmir bu durumu şöyle özetler: “Geçmiş, yani töz yoksa bilinç olumsuzlayacak bir şey bulamayacağı için, kendini var edici devinime giremez; bilincin kendisini kıyaslayarak şimdi ben buyum diyebileceği bir bugüne gereksinimi vardır, yoksa kendini belirleyemez” (2019: 225). Şiir öznesi Ali İhsan Kolcu’nun belirttiği gibi yokluk fikrini kapı kapı dolaştıracak, medresenin, dergâhın, tarikatın, hukukun ve edebiyatın kapısını çalacaktır (2001: 67). Çünkü özne bölünmüşlük durumundan kendini ayrı bir varlık olarak konumlandığında kurtulur. Her ne kadar kendi için varlık geçici bir görünüşten ibaret olsa da özne sürekli olarak kaybettiği bütünlüğü kazanmaya çalışır. Aksi takdirde özne kendinde varlıkla bir mesafe oluşturamadığı, onu olumsuzlamadığı ya da bir şeyin eksikliğini hissetmediği için ölümlerle özdeşleşecektir. Hâlbuki o, akli olanın yokluğu arzulanacağı konusunda telkinlerde bulunur:

Sarf edip varını aklın var ise sen yoğ ol
Râhat istersen eğer eyle temennâ-yı adem

Öznenin varlığını devam ettirme isteği bir dizi imgesel özdeşleştirmeden ibarettir. Aksi takdirde özne, kendini güvende hissettiği varoluşsal alanı yitirir ve dayanılmaz bir boşluğun içinde asılı kalır (Zizek, 2022: 72). Sartre’ın deyimiyle kendi için varlık kendinde varlığa yakalandığı anda ona katılarak yok olur (2009: 231).

Kasidede ise bütünüyle hiç olmak (ölmek) anlamında bir ifade söz konusu değildir. Özne parçalı bütünlük algısını tamamlamak için kendi için varlığa “yokluk”la yeni bir nesneleştirme alanı yaratır. Çünkü kendinde varlık Sartre’a göre her nesneleşme sürecinde geçici olarak ortadan kaybolur. Bu durumda özne bir temsilci arar, bu temsilci de kendi için varlığın peşinden koştuğu “varlığın bir gölgesi”dir (Sartre, 2009: 234-237). Şiir öznesi “... selvâ-yı adem^{12*}”, “... asayış-i me’vâ-yı adem^{13*}”, “... lâî-yı adem”, “... sidre-i me’vâ-yı adem^{14*}”, “... hayme-i bâî-yı adem*” şeklinde ifadelerde hiçlik temelli bir savunma geliştirir, kinik bir özne olur.

Zizek’e göre “kinik” özne, egemen ideolojinin karşısına sıradanlığı çıkartarak bunlarla yerer. Böylece soyluluk barındıran ifadenin ardındaki anlamı teşhir eder. Resmi bir önermeyi onun karşısına sözcelendiđi¹⁵ durumu çıkartarak altüst eder. Sözelimi bir politikacı kendini vatan için feda etmenin kutsal bir görev olduğunu söylerken, kinizm onun başkalarının fedakârlığından elde ettiği kişisel kazancı teşhir eder (2019: 44). Özne böylece toplumsal kabuller noktasında bir boşluk ya da hiçlik olarak yeni bir görünüşe bürünür: “Bî-vücudum o kadar ben ki aransak ikimiz/ Ben bulunmam bulunur belki müsemmâ-yı adem” Anlaşıldığı gibi özne varlığından öylesine sıyrılmıştır ki arayan kişi sadece yokluğu bulabilecektir. Kamusal alanın dışına çıkarak ondan bağımsız bir tutarlılık inşa eder. Kendini “yokluk”la özdeşleştirir. Öznenin bu nesneleşme süreci şöyle sınıflandırılabilir:

Kendinde varlık, ulaşılmaz olan: Bütünsel varlık görünüşü

Kendi için varlık, öteki, varlığım gölgesi: Varlık kazanma olanağı olarak “yokluk”

Başkası için varlık, büyük öteki, kültürel özne: Öteki bilincin nesnesi olarak “yokluk”

Kasidede öznenin büyük ötekisi yokluktur ve yokluk sayesinde kültürel bir özneye dönüşür. Paradoksal bir biçimde hiçlikle hiçliğin karşısında durur. İzmir’in belirttiği gibi kendi için varlık başka bir varlık tarafından nesne hâline getirilip ondan ayrı bir varlık olarak öznel görünümünü olumluymuş ise kendisinin ötekinden farklı olduğunu bilebilir. Özne bu durumda kendi varlığının kanıtlamış olur.” (2015: 231). Ne var ki öznenin kendini kanıtlama süreci hiç bitmeyecek olan olumsuzlamaları da getirecektir. Bu ikilem şiirde belirgindir. İlk otuz dört beyitte kendinden emin, bütünsel bir özne ötekini yani varlığı net bir dille olumsuzlar, şiir öznesine göre dünya varlığa sadece acı verir: “Biz bu mihnet-geh-i hestîye küçükten geldik/ Yoksa kim eyler idi terk-i kühencâ-yı adem”

34. beyitle birlikte iç sıkıntısını, memnuniyetsizliğini dile getirerek karamsar ruh hâlini sergiler, kamusal alanı olumsuzlar: “Ber-murad olmayacak ben yere geçsin âlem/ Necm ü mihr ü mehi olsun eser-i pâ-yı adem.” Dolayısıyla kendi için varlığı olumlayan “yokluk” iç olumsuzlamayla birlikte bir ikileme, belirsizliğe neden olur:

Çâk çâk eyler idim ceyb-i kabâ-yı ömrü¹⁶

Olmasa zeyli tirazîde-i damgâ-yı adem

Öyle bîmar-ı gamım kim olamam âsûde¹⁷

Câme-hâb olsa bana şeh-per-i ankâ-yı adem

Bu beyitlerde özne, daha önceki dizelerdeki bütünlüklü görünümünü askıya alır. Kolcu’ya göre Türk şiirinde ilk defa bu kadar net, açık hem de kararlı bir biçimde intihardan bahsedilir. Çünkü ilk beyitteki ömür elbisesini parçalamak, intihar etmek demektir. Yokluk damgasının süsü (ölüm) olmasaydı, ömrünü sonlandıracağını ifade eder (2001: 85). İkinci beyitte bu kederini giderebilecek tek şeyin ölüm olduğunu ima eder. Öyle ki anka kuşunun kanadı bile acısını dindirmez. Dolayısıyla yoklukta bile aradığı huzuru bulamaz, öznenin acısının asıl nedeni kendi varlığıdır. Bu dizeler bir yok oluş/ölüm olarak düşünüldüğünde öznenin “kendinde varlık”ta takılıp kaldığı ileri sürülebilir. İzmir’in belirttiği gibi öznenin başkasının bilincinde bir nesne olarak donması ve kendi bilincinde bir nesne olarak yakalanması ölüm olasılığını açığa çıkaran tehlikeli bir durumdur (2019: 239). Şiirin ilk yarısında kamusal alanın ideal öznesi olmaktan uzaklaşan, bu alanı tehdit eden “kendi için varlık” olarak kendini dayatan dolayısıyla özne olduğunu ortaya koymasına karşılık kamusal alandan içsel alana kayarak bunun nedenlerini (çektığı sıkıntıları, yaşadığı acıları) paylaşır. Bu bölümler, parçalı öznenin ölüm isteğinden çok dış olumsuzlamayı bir gerekçeye bağlama girişimi olarak yorumlanabilir. Şiirin başlarında kendi ötekisini yaratır, sonrasında aralarındaki nedenselliği açıklar. Son olarak da kalıp ifadelerde yeniden yaratmaya çalışır. Zizek’in de vurguladığı gibi eğer özne dış gerçekliğin bağlarından bütünüyle koparsa tek alternatifi “hiçlik” ya da “ölüm dürtüsü” olur. Bunun olmaması için bir “septom”la özdeşleşmesi şarttır.” (2019: 90). Her ne kadar şiirin ikinci bölümünde bütünlüklü özne imajı sarsılsa da şiirin bütününde yoklukla özdeşleşmek şeklinde bir tutarlılık dikkat çeker.

Kasidenin son beyitlerinde ise kavramın metafizik, psikolojik boyutu yerine estetik değeri ön plana çıkarılır. Kaplan'ın da belirttiği gibi “bir hakikati anlatır gibi görünen düşüncelerin, birtakım kelime oyunlarından, benzetmelerden ve kafiyelerden fıskırdığını görürüz” (2015: 289). “Yokluk” eski şiirin kalıp ifadeleri ve söz sanatlarıyla aktarılır:

Can bulur taraf-ı lisânınla hurûf-ı hestî¹⁸
Çâk olur nâvek-i gamzenle¹⁹süveydâ-yı adem²⁰

Arâz-ı handeye²¹ lâl-i nemekînin cevher
Cevher-i harfe femin nokta-i yektâ-yı adem

Seni görse dökülürken katarât-ı eşkim
Havf-ı gamzenle olur âbile-i pâ-yı adem

Kavs-i ebrûsunu kursa yıkılır tâk-ı felek
Tîr-i müjgânını alsa titirer cây-ı adem²²

Görüldüğü gibi daha önceki dizelerdeki parçalı özne görünümü ya da içsel olumsuzlama başka bir “öteki” yaratır. Bu öteki, estetik bir unsurdur. Özne, kavramın felsefi tarafı yerine geleneğin edebî yasalarına uygun bir sevgili tasarlar. Zizek'e göre bu “fantezi”dir. Fantezi, kamusal alandan kaçan öznenin kendi için yarattığı tutarlılıktır ya da mutlak anlamlandırmadır. Dünyayı tutarlı ve anlamlı bir şey olarak yaşamayı sağlayan çerçeveyi kurar (2019: 140). Yukarıdaki dizelerde özne fantezisi söz sanatlarından kurulan kalıp ifadedir. Özne kalıp ifadeyle kendini başka bir şeyle yansıtmaya devam eder, “yokluk”tan bir güzel/sevgili yaratır. Varlık, onun bakışlarıyla hayat bulur ve gamzenin okuyla yokluğun yüreği parçalanır, gülüşü dudağına cevher katarken yokluk yok olan ağzına harf cevheri ilave eder. Gözyaşı damlaları akıp giderken onu görse, kabarcıklar hâlinde yokluğun ayaklarına dökülür. Zizek'in ifadesiyle “Fantezi, temel bir imkânsızlığın boş yerini dolduran bir senaryo, bir boşluğu maskeleyen bir perdedir” (2019: 143). Özne, bölünmüş olmaktan bir kez daha uzaklaşarak bu sefer de estetik düzeyde bir fantezi kurar: Geleneğin ifadesiyle fakat yoklukla bezeli bir güzel.

Sonuç

Bu makalede “Adem Kasidesi”ndeki yokluk fikri, Jean Paul Sartre'ın “yabancılaşma”, “kendinde varlık”, “kendi için varlık” ve “başkası için varlık” kavramlarından hareketle tartışılmıştır. Kavram, Sartre terminolojisinden yola çıkılarak yok oluş/ölüm anlamından çok “yüceltme” olarak yorumlanmış, şiirde öznenin toplumsal yapıdan bütünüyle kopmak yerine onu “hiçlikle” tehdit etme duygusunun belirgin olduğu fark edilmiştir. Kavram yüceltilerek dış gerçekliği rahatsız eden/olumsuzlayan bir semptomla dönüşmüştür. Gelenekte rastlanmayan bu yokluk düşüncesinde kamusal alana yabancılaşmış bir özne ve onun parçalanmış bilinci açığa çıkar. Özne kendini yoklukla tanımlarken yabancılaşmayı başlatır. Şiirde kendi için varlık, bütünlüklü özneyi tanımlayan kendinde varlığın yanılısamalı bir temsili olarak “başkası için varlık”ta diğer bir ifadeyle “öteki”nde konumlanır.

Öznenin yabancılaşması şiirde iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Kasidenin 1-33. beyitlerine kadar “yokluk” evrensel bir değerken 34-52. beyitlerinde kişiselleştirilir, öznenin karamsar ruh hâlini ifade eder. Kasidenin 53-69. beyitlerinde ise kavram söz oyunları ile yeniden yüceltilir. Bu ifadelerde ve temsillerde “yokluk”la varlığı dolayısıyla kamusal alanı tehdit eden yeni bir kültürel özne, yeni bir öteki yaratılır. Kamusal alana yabancılaşan şiir öznesi, kavramı hem evrensel hem de estetik bir değer olarak yüceltir. Aynı zamanda yokluk, gerçeklikten kaçan öznenin kendi için yarattığı tutarlılıktır ya da mutlak anlamlandırmadır. Özne bu sayede tutarlı ve anlamlı bir şey olarak yaşamayı sağlayan çerçeveyi kurar. Dolayısıyla yokluk şiirde özneyi iyileştiren semptom ya da artı değer olarak ön plana çıkmış, “kendi için varlık”ın yanılsamalı bir bütünlük kurmasını sağlayan olasılıklardan birine dönüşmüştür.

Notlar

- 1 Bu çalışmalardan biri Ümmühan Gökmen’in “Tanzimat Devri Türk Şiirinde Bir Paradigma Olarak Batı Felsefesi (1839-1885)” başlıklı çalışmasıdır. Gökmen çalışmasında, Batı felsefesinin etkisiyle gerçekleşen paradigma değişimlerinin etkilerini 1839-1885 yılları arasında Türk şiirinde hermenötüğün imkânlarından yararlanarak tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda Âkif Paşa, Şinasi, Sadullah Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal, Rezaîzade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmit Tarhan’ın şiirleri yakın okumayla incelenmiştir. Salim Pilav ise “Akif Paşa (1787-1845) ve Tabsıra” başlıklı çalışmasında eserin edebî ve siyasi değerini dikkate alır.
- 2 Sahbâ: kadeh, minâ: cevher, çeşm: göz, sahrâ: çöl, mevâ: mekân, ni’âm: nimetler, gûnâgûn: türlü türlü tenavül: ihsanda bulunma
- 3 bermurad: muradına erememek, necm: yıldız, mihr:güneş, meh:ay, pâ:ayak
- 4 dil:gönülgamzede:acı çeken, üns: alışma, mavt:ölüm, mevce:dalga, yeldâ: uzun, beyt:ev, mamur:imar edilmiş bicâ: yersiz
- 5 müsemmâ: isimlendirilen, carh: talih, sükûn-aver:durgunluk veren, tab’: tabiat, ta’til:kesmek, bâis: sebep olan, peydâ: var olan, mevcut
- 6 gussa: keder, tasa; renc:sıkıntı; bîm: korku; şâheste: uygun, layık; cûya:arayan
- 7 dilteng: gönül darlığı; hesti:mevcudiyet, varlık; rencûr: dertli, hasta; hûn: kan; nâle: inilti; ferdâ:gelecek
- 8 ye’s: ümitsizlik; mâvera:görülenin ötesi; heyûla: ürkütücü hayal; hâk:yer, toprak; reh: yol, usul; kevneyn: iki âlem (dünya ve ahret); tevellâ: yönelme,yakınlaşma; teberrâ:uzak durma; dih: veren; ecza:parçalar
- 9 garâbet:gariplik; nâm:ad, ün; ârifan:ermişler, arifler, selvâ: bal; mevâ: mekân; sidre: manevi değeri olan bir ağaç
- 10 nefy etmek: sürme, sürgün etme; âhir: son, sonraki; lâ: yok, -sız olumsuzluk edatı ketm: bir sözü, bir haberi, bir sırrı saklama; takrîr: anlatma, anlatış; ma’ni: mânâ, anlam ihfâ: gizli; zâhid: çok aşırı sofu; da’vi: dava; hestî: varlık; pençe: el; kübrâ: büyük
- 11 Sözce söylenen şeydir, dildir, ağızdan ya da kalemden çıkmıştır. Sözceleme ise bunun oluşum sürecine verilen addır.
- 12 Çâk çâk etmek: parçalamak; ceyb: yaka; kaba: elbise; tirazîde: süs; damga: işaret
- 13 bîmar:hastası; câme-ahâb:yatak; şeh-per-i anka-yı adem: yokluğun anka kuşunun uzun kanadı bennâ-yıadem: yokluğunbinası
- 14 hurûf-ı hesti: varlığın harfleri
- 15 nâveg-i gamze:bakışın oku
- 16 süveydâ-yıadem: yokluğun kalbi
- 17 arâz-ı hande: gülüşün işareti/alameti; kavs-i ebrû: kaşın yayı; âk-ı felek: bahtın binası;tîr-i müjân: kirpiğin
- 18 cay-ı adem: yokluğun yeri/makamı

Yazarların katkı düzeyleri: Bu makaledeki her iki yazar ortak lde alışmanın hazırlanması, veri toplanması, sonuların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarına katkı sağlamıştır.

Contribution Rates of Authors to the Article: Two authors in this article contributed to the 50% level of preparation of the study, data collection, interpretation of the results and writing of the article.

Etik komite onayı: alışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Finansal destek: alışmada finansal destek alınmamıştır.

Support Statement (Optional): No financial support was received for the study.

ıkar atışması: alışmada potansiyel ıkar atışması bulunmamaktadır.

Statement of Interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Bourdieu, P. (2006). *Sanatın kuralları: Yazınsal alanın oluşumu ve yapısı* (N. K. Sevil, ev.) Yapı Kredi.
- Gökmen, . (2018). *Tanzimat devri Türk şiirinde bir paradigma olarak batı felsefesi (1839-1885)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Yayımlanmamış Doktora Tezi].
- İzmir, M. (2019). Öznenin diyalektiği: *Hegel, Sartre ve Lacan*. İmge.
- Kaplan, M. (2015). *şiir tahlilleri 1- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. Dergâh.
- Kracauer, S. (2019). *Katmanlar. Polisiye roman* (S. Kılıç, ev.) Metis, 11-18.
- Koğve, A. (1996). *Hegel felsefesine giriş* (S. Hilav, ev.) Yapı Kredi.
- Kolcu, A. İ. (2008). *Yokluk fikri ve Ākif Paşa'nın Adem kasidesi*. Akçağ.
- Moretti, F. (2005). *Mucizevi göstergeler* (Z. Altok, ev.) Metis.
- Pilav, S. (2002). *Ākif Paşa (1787-1845) ve Tabsıra*. Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Sartre, J. P. (2009). *Varlık ve hiçlik* (T. Ilgaz-G. Esen, ev.) İthaki.
- Sartre, J. P. (2017). *Varlık ve hiçlik fenomenolojik ontoloji denemesi* (T. Ilgaz-G. . Esen ev.) İthaki
- şahin, S. (2011). Alan teorisi, edebiyat haritaları ve çoklu uyum analizi. *Kültürel sermaye, şehir ve kibar hırsız*. Bağlam, 127-147.
- Tanpınar, A. H. (1997). *19. Asır Türk edebiyatı*. ağlayan.
- Uçman, A. (1998). Ākif Paşa. *TDV İslam ansiklopedisi*. (2), 1170-1182.
- Zizek, S. (2019). İdeolojinin yüce nesnesi (T. Birkan, ev.) Metis.
- Zizek, S. (2022). Gerçeklik ve maruz kaldığı değişimler. *Yamuk bakmak* (T. Birkan, ev.) Metis, 40-77.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).